

KOULUN KORJAUSOPAS

SISÄLLYS

1. MIKSI TAUSTAOPAS?	3
2. JOHDANTO	5
3. RUOKA	11
4. LIIKE	25
5. INFRA	48
6. ASENNE	72

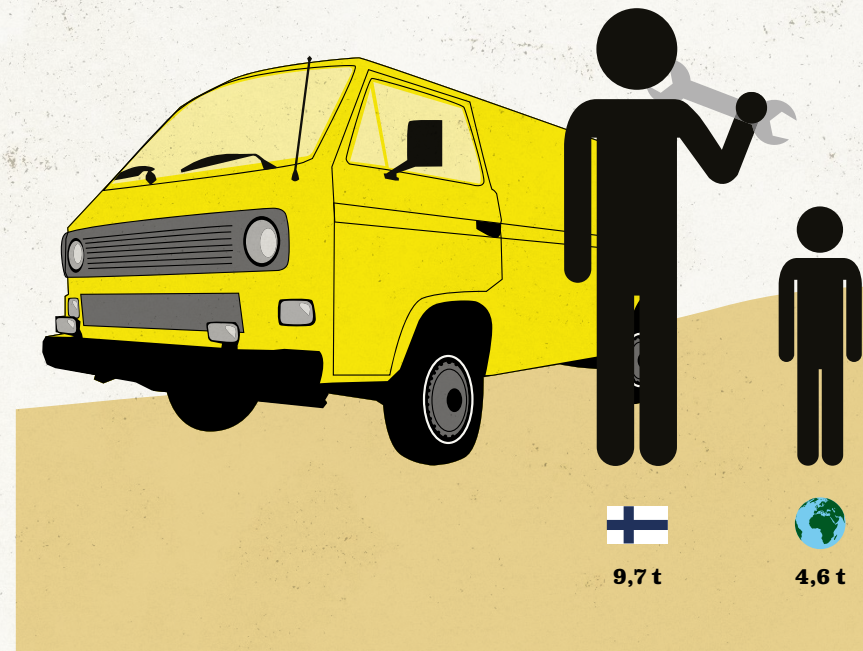
1. MIKSI TAUSTAOPAS?

Tämä opas taustoittaa Koulun Korjausoppaan teemoja ja tarjoaa lisätietoa oppaan osaamismerkkien tekoa varten. Koulun korjaaminen ilmastoystävällisempään suuntaan on samalla myös yksilön terveyttä ja hyvinvointia lisäävä teko. Hyvinvoiva ja maapallon rajoissa elävä kouluyhteisö voidaan saavuttaa monin osin yksilön omilla valinnoilla, mutta erityisen tehokkaita ovat yhteiset toimenpiteet rakenteiden ja yhteisökulttuurin muuttamiseksi. Niillä luodaan toimintaympäristö, jossa maapallon kantokyvyn mukainen toiminta on helppoa ja hyväksyttyä.

Olisiko aika muuttaa rakenteet tekemään sekä yksilölle että ympäristölle hyvää?

Löydät taustaoppaasta:

- Lisätietoa Koulun korjausoppaan teemoista
- Taustatietoa osaamismerkkien tekoon
- Asiantuntijoiden kommentteja
- Esimerkkejä korjauskohteista
- Lähteet tekstien taustalle

Kuva 1: Keskivertosuomalaisen hiilijalanjälki verrattuna maiden keskiarvoon (2017).

Lähde: Lewis Akenji et al. 1.5-Degrees Lifestyles: Towards A Fair Consumption Space for All. Erityisesti raportin sivut 42-43. Viitattu 18.10.2021; Our World In Data. Per capita CO₂ emissions. Internetsivusto. Viitattu 18.10.2021.

**MITÄ HYVÄÄ SINÄ
JA 100 000 MUUTA
LUKIOLAISTA
VOITTE SAADA
AIKAAN?**

2. JOHDANTO

ILMASTOJÄLKESI

Suomessa on n. 100 000 lukiolaista ja koulupäiviä vuodessa 190. Ei ole yhdentekevää, mitä lukioissa tehdään! Lukiolaisen ilmastolaskuri laskee ilmastojälkesi koulussa ja ehdottaa haasteita ilmastojäljen pienentämiseksi. Laskuri sisältää osiot Liike, Ruoka, Infra ja Asenne, ja se laskee positiivinen ilmastojälkesi eli -kädenjäljen koulupäivän aikana tekemis-täsi valinnoista. Mitä enemmän pisteitä lukiolaiset keräävät, sitä vähemmän lukioiden toiminta tuottaa päästöjä.

Mitä hyvää sinä ja 100 000 muuta lukiolaista voitte saada aikaan?

Laskuri toteutettiin lukuvuonna 2020–2021 Tiko-Silta ja Ilmastonmuutos lukioihin! -hankkeen yhteisenä opiskelijoita osallistavana projektina, jossa lukiotiiminä oli Haukiputaan ja Limingan lukiolaisia ja opettaja sekä asiantuntijoina hiili-jalanjälkilaskennan osalta D-mat ja grafiikoiden osalta Mint Company. Haukiputaan lukion tiimi osallistui laskuriprojek-tilla myös kansainväliseen StarT-kisaan, jonka he voittivat.

Hiilijalanjälki tai -kädenjälki eli syntyneiden tai säästettyjen kasvihuonekaasujen määrä ilmoitetaan hiilidioksidiekvivalentteina (kg CO₂e). Siinä huomioidaan hiilidioksidin lisäksi myös muut kasvihuonekaasut kuten metaani. Laskuri laskee, paljonko päästöjä tuotat koulupäivän aikana verrattuna keskimääräisen suomalaisen päästöihin (n. 10,4 t CO₂e/v). Päästömäärän havainnollistamiseksi laskuri kertoo myös, paljonko kasvisruoka-annoksia tehtäisiin tai kilometrejä päästäisiin tuolla kasvihuonekaasumäärällä. Mikäli teksti on vihreällä, toimin nastasi tulee vähemmän päästöjä, mikäli punaisella, enemmän kuin keskivertosuomalaisella. Kasvisruoka-annoksen päästöt ovat n. 1,0 kg CO₂e ja 1 km autolla 0,2 kg CO₂e. Lisätietoja löydät Ilmasto-oppaasta. Voit myös laskea koko elämäntavan hiilijalanjälkesi Sitran elämäntapatestillä.

YKSILOSTÄ YHTEISÖÖN

Ihminen hahmottaa usein ilmastonmuutoksen vastaisen kamppailun joko yksilön kamppailuksi tai ylätason globaaleiksi ratkaisuisiksi. Ehkä vastaus löytyykin näiden väliltä, yhteisöistä? Nuori ahdistuu, kun henkilökohtainen hiilijalanjälki ei näytä pelastavan maailmaa ja päättäjät eivät kuuntele tai ainakaan toimi. Olemme tarjonneet ratkaisuksi: muuttakaa koulua.

Elinor Ostrom oli taloustieteen nobelisti (2009), joka korosti tutkimustulostensa pohjalta lähidemokratian ja paikallisesti syntyvien ratkaisujen keskeisyyttä ilmastokysymyksessä.

Ostrom oli sitä mieltä, että vaikka maailmanlaajuinen sopimus olisi optimaalisin tapa hillitä ilmastonmuutosta, voimme onnistua myös lukuisilla keskisuurilla ja pienillä ratkaisuilla.

Sitoutumisen rakentaminen ja luotto siihen, että muutkin kantavat vastuunsa (ns. vapaamatkustamisen ongelma) on näissä globaalitasoa helpompaa.¹

Eräässä hankelukiossamme opiskelijat tekivät pienen oivalluksen kouluruokailuun. Nostetaan kasvisruokakattilan päällä oleva kansi pois, jotta lukiolaiset ymmärtävät sen olevan kaikille tarjolla. Jos tämä minimaalinen temppu jää pysyväksi osaksi koulukulttuuria – rakenteita – ja aiheuttaa kasvisruuan menekin lisääntymisen, ovat sen keksijä ja mahdollistaja tehneet ehkä enemmän kuin he pystyvät elämäntapavalinnoiltaan saavuttamaan.

Emme ole pelkkiä atomistisia yksilöitä suuressa yhteiskunnassa. Olemme osa erisuuruisia ja -vahvuisia yhteisöjä, joissa toimimme eri rooleissa. Koulussa rehtorilla on enemmän valtaa kuin oppilaalla, mutta tämäkään ei ole vailla toimintamahdollisuuksia. Tunnemme nämä kollektiivimme, niiden mahdollisuudet ja rajat. Omissa yhteisöissä on mahdollista ehdottaa ilmastotekoja ja tehdä niitä yhdessä. Luoda luottamusta ja uskoa tekemällä.

KOULU SYSTEEMINÄ

Siinä missä koko maailma on valtava systeemi, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen, myös koulu on systeemi ja osa monimutkaista kudelmaa. Nykyinen systeemi ei anna meille mahdollisuuksia muutokseen, joten sitä täytyy itsessään muuttaa: koulua ja yhteiskuntaa sen ympärillä. Einsteinin sanoin: ”Emme voi ratkaista ongelmia ajattelemalla samalla tavalla kuin silloin, kun loimme ne.” Ns. viheliäiset ongelmat, kuten ilmastomuutos, edellyttävät siis luovuutta ja kokonaisvaltaista ajattelua, jossa yksittäinen pinnallinen ratkaisu ei riitä, vaan täytyy päästä syvemmälle rakenteisiin.² On myös mahdollista, että muutos on mahdoton nykyisen kasvuhakuksen talousjärjestelmän puitteissa. EU yrittää siirtymää niin sanottuun ”vihreään kasvuun” Green Deal -ohjelmallaan, mutta tarkoittaako kasvu tarkoittaa aina myös materiaalivirtojen tosiasiallista kasvua ja ekosysteemin ylikuormituksen jatkumista?³ Ratkaisujen hakemista on silti jatkettava.

Jotta voimme muuttaa systeemiä, meidän täytyy ensin ymmärtää sitä: kuinka koulu toimii ja mistä haitalliset tavat toimia johtuvat? Oppaamme tapaa tarkastella koulun toimintoja osio kerrallaan on toki perinteinen, mutta pyrimme ruokkimaan myös systeemitason ajattelua. Koulu on täynnä perustelemattomia käytäntöjä, asioiden riippuvuussuhteita, ääneen lausumattomia arvojärjestyksiä, kulttuurilukkoja, näkymättömiä hierarkioita – aivan kuin yhteiskunta ja maailma. Korjaamalla koulua opettelemme korjaamaan yhteiskuntaa sen ympärillä.

KOULUN SELVIYTYMISPÄÄSTÖT

Maapallon lämpeneminen yli 1,5 astetta esiteollisesta tilanteesta vaatii tiettyä määrää kasvihuonekaasuja ilmakehässä. Tätä kutsutaan globaaliksi hiilibudjetiksi ja se on käytetty tällä menolla vuoteen 2030 mennessä.⁴ Se missä ja miten nämä päästöt syntyvät on yhdentekevää lämpenemisen kannalta. On kuitenkin eettisesti äärimmäisen mielenkiintoinen kysymys, siirtyykö hiilidioksidikilo ilmakehään Suomessa vesijetillä leikkimisestä vai Intiassa viemäri-infran rakentamisesta? Filosofian ja kansainvälisen politiikan professori Henry Shue totesi klassikkoartikkelissaan (1993), että päästöjä on kahdenlaisia; ylellisyys- ja selviytymispäästöjä.⁵ Kaava on sangen yksinkertainen. Jos me Suomessa tuotamme luksuspäästöjä, niin valtaosa maailman asukkaista ei voi mahdollistaa globaalin hiilibudjetin sisälle selviytymispäästöjään. Voi myös olla, että meidän lapsenlapsillamme ei ole kiintiötä jäljellä. Mutta mikä on ylellisyyspäästö? Aika moni meidän arkipäiväämme liittyvä päästö.

Tässä oppaassa kehittelemme ajatusta siitä, että myös koulun tuottamissa päästöissä on kahdenlaisia päästöjä. Oikeus oppimiseen ja koulutukseen on perus- ja ihmisoikeus. Koulutuksen toteuttaminen tuottaa väistämättä hiilidioksidipäästöjä, mutta tämän oppaan kysymys kuuluu seuraavasti. Ovatko kaikki koulussa tuotetut päästöt tällaisia ”selviytymispäästöjä”? Globalisaatio on kasvattanut materiaalista kulutusta huimasti tällä vuosituhanella.

Koulun sanotaan peilaavan yhteiskuntaa, joten voidaan olettaa kulutuskulttuurin ja ylellisyyspäästöjen tunkeutuneen myös koulutukseen.

Koulun toimintaperiaate on pohjimmiltaan yksinkertainen ja ajaton. Nuoret kokoontuvat toimivaan oppimisympäristöön opiskelemaan osaavien opettajien johdolla. Lämpimän ruuan tarjoamisen ja liikkumisen on todettu edistävän oppimista. Mitkä ovat selviytymispäästöt, jotka mahdollistavat tämän toteutumisen?

Onko kouluun kertynyt myös ylellisyyspäästöjä, jotka itse asiassa on omittu käyttöön köyhempien maiden ja tulevaisuuden koululaisten hiilibudjetista?

Henry Shuen mukaan meidän on uudistettava yhteiskunnallisia instituutioita ja sosiaalijärjestelmää niin, että lähtökohtana pidetään lasten ja tulevien sukupolvien perusoikeuksien puolustamista.⁶ Tässä oppaassa on meidän tulkintamme selviämisen- ja ylellisyyspäästöistä. Avaamme perusteluja tarkemmin Asenne-osiossa. Määrittely-yrityksemme voivat toimia keskustelun pohjana teidänkin koulullanne.

ONKO ONGELMAA?

Koulu on paikka, jossa vahvistetaan nuoren kykyä liittyä osaksi yhteiskuntaa ja myös muuttaa sitä. Lyhyesti sanoen kouluisa tehdään aina uutta maailmaa.

Tällä hetkellä koulu katsoo liikaa taaksepäin, savuttavaan fossiilikapitalismiin ja kasvattaa nuoria kiinni ongelmalliseksi käyneisiin ihanteisiin. Kulutuskulttuuri ja siihen nivoutuvat tuotantorakenteet ovat myös opetushenkilökunnalle usein itsestäänselvyksiä, joita ei kyseenalaisteta. Järki ohjaisi muuttamaan suuntaa, mutta halu uusiin tavaroihin ja elämyksiin pitää meitä otteessaan. Kulttuuria olisi muutettava. Meillä on riittävästi tietoa tuhoavasta suhteestamme luontoon, mutta sillä ei ole ollut ratkaisevaa vaikutusta käyttäytymiseemme. Kouluissakin tämän vaikea aiheen käsittely on vasta alullaan.

**Sekä maapallo että ihminen
voivat nyt huonosti. Jotain olisi
syytä muuttaa toiminnassamme.**

”KESTÄVYYSKASVATUS”

Monet kasvatustieteilijät ja filosofit (esim. Veli-Matti Värri) ovat puhuneet tarpeesta mullistaa koko kasvatustieteen. ⁷ Olemme kadottaneet kykyämme ymmärtää, miten meitä ympäröivä elollinen järjestelmä toimii. Ihmisen ja muun elämän yhteen kietoutuneisuus tulisi nostaa kaiken kasvatuksen keskiöön. Moni lukiolainen mieltää nyt lukion päätarkoituksen olevan ylioppilaskokeisiin valmistautumisen. Kouluissa pitäisi vahvistaa ”kestävyyskasvatusta”, jonka painopisteenä on luonnon monimuotoisuuden vaaliminen, vähähiiliseen elämäntapaan kannustaminen ja kohtuulliseen kulutuskäyttäytymiseen sopeutuminen. Tavoite on minimoida ihmisen toiminnan vaikutukset ympäristöön. Koulun sisällä pitäisi käydä keskustelua, millaista tämä kestävyyskasvatus voisi olla omassa koulussa.

Presidentti J. K. Paasikivi totesi vuonna 1944, että kaiken viisauden alku on tosiasioiden tunnustaminen. Tällä hän viittasi siihen, että sodan hävinnyt maa joutuu sopeutumaan osaansa. Tämän hetken tosiasia vaatii myös tunnustamista. Se on tieto siitä, että maapallon ilmastojärjestelmä on tutkija Wallace Broeckerin (1998) sanoin kuin vihainen peto ja me tökimme sitä kepeillä. ⁸ Tämän tosiasian tiedostamisen jälkeen meidän on sopeuduttava osaamme meitä suuremman voiman edessä. On etsittävä yhdessä keinoja muuttaa toimintaamme ja parantaa kykyämme kestää vääjäämätön muutos. Myös kouluissamme.

KOULUN OPETETTAVA TULEVAISUUSTAITOJA

Tulevaisuus tuo haasteita, vaikka onnistuisimme radikaaleissa päästövähennyksissä. On vaikea hahmottaa, millainen tuo tuleva maailma on, mutta luultavasti se poikkeaa osin radikaalisti nykyisestä. Esimerkiksi siirtymä vähähiilisyyteen teollisuudessa, liikenteessä ja palveluissa muuttaa työmarkkinoita tavalla, jota voitaisiin ennakoida koulutuksessa.

Todennäköisesti on myös ennakolta varauduttava maailmaan, jossa esimerkiksi yhteiskunnallinen keskustelu voi olla kärjistynyttä resurssien niukentuessa ja sään ääri-ilmiöiden tuottaessa seurauksia (esim. ilmastopakolaisuutta). On paljon tulevaisuuden kehityslinjoja, trendejä, jotka voimme nähdä jo nyt. Tutkijat varoittivat koronan kaltaisen epidemian mahdollisuudesta jopa vuosikymmeniä aikaisemmin, mutta se ei johtanut varautumiseen. Ennakoiva varautuminen on viisautta myös ilmastokriisin kohdalla. Tavat, joilla syömme, liikumme, rakennamme ja kulutamme ympäristöämme tulevat vääjäämättä muuttumaan. Aletaan yhdessä selvittämään muutoksen suuntaa.

Sinä voit tehdä lukiosta paremman!